

Az európai identitás szerepe Törökország EU-csatlakozási folyamatában: „keresztény Európa” vagy „multikulturális Európa”?

(Bevezetés) Törökország az Európai Közösségekkel 1963. szeptember 12-én kötött társulási egyezményt (Ankarai Megállapodás), amelynek Preambulumában a kitűzött cél Törökország Közösségekhez való csatlakozásának megkönnyítése volt.¹ Törökország 1987. április 14-én juttatta el tagság iránti kérelmét a Közösségekhez.² Az Európai Tanács 1997. december 12–13-ai luxemburgi csúcstalálkozóján megerősítette Törökország jogosultságát az Európai Unióhoz való csatlakozásra. Az Európai Tanács Brüsszelben 2004. december 16–17-én tartott ülésének Elnökségi Nyilatkozata megállapította, hogy „Törökország kellőképpen teljesíti a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez a koppenhágai politikai kritériumokat”, azzal az előfeltétellel, hogy „Törökország hatályba léptet hat konkrét jogszabályt”; és 2005. október 3-át jelölte meg a csatlakozási tárgyalások megkezdésének időpontjául.³ A csatlakozási tárgyalások jelenleg is folyamatban vannak, a harmincöt csatlakozási fejezetből csupán tizenötöt nyitottak meg, és mindeddig mindössze egyetlen fejezet ideiglenes lezárására került sor.

Ahhoz, hogy megértjük azt, hogy miért húzódik el ennyi ideje Törökország Európai Unióhoz való csatlakozása, először is fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mihez is akar Törökország csatlakozni, vagyis mi az Európai Unió lényege. E körben magyarázatra szorul konkrétan az „európai” jelző mibenléte is.

Az európaiság meghatározása kapcsán napjainkban sincs egységes álláspont. Az európaiság-fogalom meghatározásának hiánya kihat Európa, valamint az Európai Unió jövőjére is. Az Európai Unió fejlődése során folyamatos viták zajlanak mind az európaiság fogalma, mind az európai integrációs projekt végcélját illetően. Ezt jól mutatta a sikertelen Európai Alkotmányszerződés ügye, amelynek kapcsán heves viták folytak arról, hogy annak Preambulumában a keresztény gyökerek legalább említés szintjén megjelenjenek-e. Az Alkotmányszerződés körüli viták hangulatát jól megragadja Molnár Tamás professzor magyar-amerikai katolikus filozófus, történész, politológus azon gondolata is, miszerint „a felemelkedő országok nem példaképnek tekintik a Nyugatot, hanem lehetőségnek saját meggazdagodásukra, ami nem jár együtt a nyugati hagyomány, a kereszténység elfogadásával.”⁴

Az Európai Közösségek alapító atyái – Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi – katolikus vallású kereszténydemokraták voltak, ami fontos az európai integrációs törekvések valós célja és a kereszténység Európában betöltött jövőbeli szerepének vizsgálata során is.

A 20. század és napjaink egyik legfontosabb kihívása a migráció, amelynek kapcsán éles viták kerülnek napvilágra a multikulturalizmus terén. Fontos kérdés Törökország EU-hoz való csatlakozása is, mindezekre tekintettel lényeges vizsgálni azt a kérdést, hogy a keresztény-muszlim különbségek feloldhatók-e az integráció keretében. Európa jövője szempontjából meglátásom szerint a menekültválságban kulcsszerepet betöltő Törökország meghatározó erővé vált, miként ezt a fejleményt Molnár Tamás is már jó

egy évtizede előre jelezte: „[...] az európai egység nem kis részben retorikus marad, a helyi érdekek ezen keresztül érvényesülnek, és a periferikus hatalmaknak – amilyen Törökország vagy Izrael – nagy befolyásuk lesz az európai ügyekben.”⁵

(Elméletek az európai identitás kapcsán) Vannak, akik úgy vélik, hogy Európa nem is létezik, hiszen nincsenek természetes földrajzi határai, nincsen egységes kulturális és történelmi öröksége sem. Európa politikai értelemben vett meghatározása ugyancsak nem mondható egységesnek.⁶ Mindazonáltal az európai identitás kérdését az Európai Unió már 1973-ban, a koppenhágai deklarációban érintette, és annak egyes lényeges elemeit rögzítette is.⁷ Ez a deklaráció három pillért határoz meg, első a közös örökség és közös érdekek, melybe az európaiság értelmezésekor megfogalmazott kereszténység és polgári hagyományok tartoznak, ezt követően második az integráció melletti elkötelezettség, amelyet egészen a török csatlakozási tárgyalások komolyra fordulásáig következetesen végigvitt az Európai Unió,⁸ a harmadik pillér a felelősségvállalás a harmadik világ országait érintő közös cselekvésekért.⁹

Az európai identitás vizsgálata során számos nézőpontot vizsgálhatunk. Érdemes több álláspontot is elemezni, amelyek ezzel a szerteágazó és napjainkban is aktuális kérdéskörrel foglalkoznak. Meglátásom szerint napjainkban, amikor egész Európa a migrációs hullámmal néz szembe, fontos kérdésként merül fel az európai identitás mi-lébenlétének meghatározása. Egyes EU-tagállamok veszélyben érzik az európai identitást a multikulturalizmus megjelenése kapcsán. Érdekes elemzést közöl az európai identitást illetően Lucie Tungul, az isztambuli egyetem cseh származású professzora.¹⁰ Cikkében, amelyben a diskurzuselemzés módszerét alkalmazva vizsgálja az európai integrációs folyamatot, úgy látja, hogy az Európa-fogalom áll a kérdés középpontjában. Utal Ole Wæverre (a Koppenhágai Egyetem tanárára), aki szerint három irányzat fejlődött ki: az egyik szerint nem egy Európa van, hanem sok (versengő Európák), a másik szerint az EU nem állam, inkább hálózat vagy posztmodern birodalom, míg a harmadik szerint az Európa-kérdés más kérdésekkel kapcsolódik össze, és az olyan felfogások, mint a nemi és nemzeti hagyományok, együttesen hatnak.¹¹

Tungul ez utóbbit tartja különösen érdekesnek, hiszen az úgy tekint az európai integrációra, mint amely azt definiálja, hogy milyen identitást vetít ki, ez milyen kölcsönhatásban áll az európai politika általános változásaira a legitimitáció, a történelem, a média növekvő jelentősége, az állampolgárság fogalma és a politika tekintetében.¹² Tungul maga is úgy látja, hogy az utóbbi húsz évben a volt kommunista országok és Törökország csatlakozásának kilátásai mélyen érintették az európai identitás jellegét és tartalmát illető vitákat és többé-kevésbé a növekvő különbség és kulturális befogadás kihívásaival kapcsolatos ütköző álláspontokat tükrözték.¹³

Ezt követően Tungul az identitásképző elemeket vizsgálja meg. Benedict Andersonra hivatkozva utal rá, hogy a nemzeti identitás szempontjából a nyelv a kulcsfontosságú, különösen a többnemzetiségű országokban, ahol a nyelv a leginkább látható jele a „más-ságnak”;¹⁴ az Európai Unió azonban a nyelvet nem tudja egyesítő erőként alkalmazni, és az identitás más összetevőire kénytelen támaszkodni.¹⁴ Ezután hivatkozik Paul Valéry 1919-es írására, amelyben az európai identitás három forrását nevezi meg: a római jogrendet, a kereszténységet, és a görög filozófiát, amely e kettőt összekapcsolta.¹⁵ Kitér azokra a véleményekre, melyek szerint az európai identitás nem egyszerűen az ókori görög és római, humanista és racionalista eszmékből ered, hanem egy fájdalmas tanulási folyamat eredménye, amely kikövezte az utat a posztacionális európai demokráciának, amelynek keretei között biztosítva van mind a nemzeti-kulturális különbségek elismerése,

mind az „idegenek közötti szolidaritás” kifinomultabb intézményi formáinak létrehozása.¹⁶ Végül hivatkozik arra, hogy a zsidó-keresztény hagyományra, a humanizmusra és a felvilágosodásra helyezett hangsúllyal szemben számos tudós amellet érvel, hogy az európai identitás „mások”-kal szemben jött létre; mióta ugyanis az első közösségek megszültek, az identitás azért fejlődött ki, hogy megkülönböztesse a csoport tagjait („mi”) a többiekkel („mások”) szemben.¹⁷

Tungul ez utóbbi gondolatot vezeti végig: míg szerinte a nemzetek fogalma a külföldiek kizárásával jött létre, Európa egyesítő ereje a közös „ellenség” volt. „Minden identitás a »más«-sal szemben létezik, mivel az identitás és a különbség egy. ... az »Európa-gondolat«, amely azonosít »minket« európaiakat mindazokkal szemben, akik nem európaiak ... a határ »Mi és Ők között állandó átalakulásban és átmenetben van« ... és így a mást is mindig újradefiniálják. A környezet megváltoztatja a tartalmat, de nem törli el a múltat – míg a volt szocialista országokat még mindig »csökkent értékű« európaiaknak tekintik, így a törököket gyakran úgy tartják számon, mint Európa erőszakos, dekadens ellenségeinek a leszármazottai.”¹⁸ Törökország jóval régebb óta létező képe, a muszlim „ellenség a kapuk előtt”, a boszporuszi beteg ember, vagy mostanában az olcsó tanulatlan munkaerő forrása, nem könnyen adja át a helyét az emelkedő gazdasági erő és a működő muszlim demokrácia képének, amelyet az utóbbi időben sokan próbálnak előmozdítani Törökországon belül és kívül.¹⁹

Tungul hivatkozik arra, hogy már Hippokratész az az első ismert személy, aki a Kr. e. 5. században használta az Európa kifejezést, és úgy definiálta, mint nem ázsiai, vagyis az ázsiai ellentéte. „Később, Európa elsődleges »más«-a, a kereszties háborúk korától a muszlim Kelet, amely az oszmánok felemelkedése után főleg a törökökkel kapcsolódott össze. ... a Kelet (Közel- és Közép-Kelet) lett Európa »kulturális vetélytársa, és a Más legmélyebb és legtöbbször ismétlődő képe«, amely segített »meghatározni Európát, mint azzal ellentétes képet, eszmét, személyiséget, tapasztalatot...”²⁰ Ebből a szempontból Törökország létfontosságú szerepet játszott azzal, hogy kontrasztul szolgált Európa számára, és ez az értelmezés még mindig érvényesül, ami bonyolultabbá teszi egy kölcsönösen elfogadható, közös identitás kialakulását.²¹

Ugyanakkor Tungul úgy látja: míg a közös európai identitás elképzelése századokra nyúlik vissza és számos filozófus, államférfi és művész írásaiban megjelenik, az EU-identitás egy politikai cél az ESZAK megalakítása óta, egészen pontosan Jean Monnet és más föderalisták célja. A II. világháború után, a hidegháború korszakában a kontinens felosztása ideológiai alapú volt demokrácia és gazdasági liberalizmus (Nyugat-Európa) állt szemben a szocializmussal/kommunizmussal (Kelet-Európa) szemben. Az európai gazdasági integráció kulcsfontosságú eszköze volt a béke építésének a nyugat-európai térségben, míg az európai identitást az elitek úgy tekintették, mint ezen integrációs projekt sikerének előfeltételét mind gazdasági, mind politikai szinten, és néhány közös intézmény felállításában.²² A hidegháborús közjáték így erőteljes hatást gyakorolt az európai identitás fogalmára: míg a közép-európai országok Európát hazájuknak tekintették, és igyekeztek elfoglalni jogos helyüket a nyugati országok között, a legtöbb nyugat-európai számára Európa az egykori vasfüggönyig tart. Ráadásul a második világháborút, majd a hidegháborút követő migráció az EU-tagállamok közvéleményében aggodalmat keltett nemzeti identitásuk, és az európai identitás tartalmát illetően; a növekvő idegenellenesség nemcsak a nem európai bevándorlók, de az egykori keleti blokk bevándorlói ellen is irányul.²³

Tungul felhívja rá a figyelmet, hogy Törökországnak, amely magát mediterrán államnak tartja, a nyugati biztonsági rendszer részeként, egy 1923 óta folyó alapos modernizációs és nyugatosító programot követően szembesülnie kell az európaizálódás

követelményeivel és a koppenhágai kritériumokkal, amelyekkel Spanyolországnak, Portugáliának és Görögországnak nem kellett ahhoz, hogy részt vehessenek az integrációban.²⁴ Törökország esetében kérdésként merül fel az is, hogy egy erős muszlim hagyományú ország képes-e elfogadni a demokrácia európai modelljének értékeit és szabályait, vajon az európai identitás magában foglalja-e a muszlimot vagy annak tartalma éles ellentétben áll azzal. Felveti azt a kihívást és aggályt is, hogyan változna meg Törökország identitása, egy olyan országgé, amelyet problémás múlt és folyamatos identitáskeresés jellemez, ingadozva az oszmán múlt és a köztársaság modernizációs és nyugatosodási programja, Kelet és Nyugat, vallás és szekularizáció között.²⁵

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a békés együttélésre is vannak példák a középkori Európából: gondolhatunk a 13. századi ibériai államokra, vagy a muszlim vallású bessenyők magyarországi jelenlétére. Rostoványi Zsolt több helyen kifejti azt, hogy az iszlám világ és a Nyugat ütközését a szakirodalom általában 1798-hoz köti, amikor Napóleon expedíciós csapatai döntő vereséget mérve a mamelukokra meghódították Egyiptomot, azonban ennek ellenére az iszlám szinte keletkezésétől fogva jelen volt már Európában, s igen komoly hatást gyakorolt az európai – nyugati – civilizációra is. Az elmúlt évtizedekben kialakult konfliktusos viszony eredményezi azt a – Rostoványi szerint téves – elképzelést, miszerint az iszlám, mint „idegen test” van jelen a „keresztény” gyökerű Európában.²⁶

Törökország jelenleg is számos egyéb európai vonatkozással is rendelkezik: Törökország a NATO és az Európa Tanács tagállama is. A balkáni területek felé tanúsított különleges érdeklődése, az utóbbi két évtized során e térségben megtapasztalható kulturális és gazdasági befolyásteremtése is az európai politikához kapcsolja, csakúgy, mint az Európai Unióval kötött partnerségi megállapodás. Nem felejtkezhetünk el Musztafa Kemal Atatürk reformjairól, amelyek révén kulturális szinten is (latin betűs írás, nyugati típusú oktatás, nemek közti egyenlőség) Európához kívánta kötni Törökországot. Szintén Európához köti Törökországot a Németországban élő csaknem 3 milliós lélekszámú török kisebbség, a menekültügyi és terrorellenes együttműködés.

Törökország ugyanakkor tagja az Iszlám Konferencia Szervezetének (Organization of Islamic Conference, törökül: İslam Konferansı Örgütü vagy İslam Konferansı Teşkilatı), amely a világ második legnagyobb nemzetközi szervezete az ENSZ után, és 57 taggal rendelkezik. Székhelye Szaúd-Arábiában, Dzsiddában található.²⁷ A szervezet hivatalos nyelve az arab, angol és a francia. Az ENSZ állandó megfigyelői státuszával rendelkezik. A szervezet Rabatban, Marokkóban alakult meg 1969. szeptember 25-én Jeruzsálem és a Sziklamecset felszabadítása érdekében. Fő célja a szolidaritás erősítése az iszlám államok között. Valamint az iszlám értékek megőrzése, béke, igazság, emberi jogok védelme. Szervezeti felépítése: Iszlám Csúcstalálkozó, Külügyminiszterek Iszlám Konferenciája, Állandó Titkárság, Állandó Bizottságok, Csatlolt Szervek, Szakosított Intézmények, Kapcsolódó Intézmények. A kilencedik iszlám konferencián fogadták el az Emberi Jogok iszlám Nyilatkozatát 1990-ben, az emberi jogok tekintetében ez az általános irányelv a tagállamok számára, melyben sok más mellett védelemben részesítik a házassághoz való jogot, valamint a nő méltóságát tekintve egyenlőnek minősítik a férfival, a férj felelős a család fenntartásért és a jóléért. Jelenleg a szervezet főtákará a török Ekmeleddin İhsanoğlu már 2005. január 1-jétől kezdődően.²⁸

Fontos érzékelnünk, hogy Törökország kettős kötődésű ország. Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk Törökország Európai Unióhoz csatlakozásának kérdéskörét, vizsgálnunk kell a keresztény gyökerű Európa, és a muszlim Törökország ebből adódó különbségeit, ebből adódó nehézségek felmerülését is. A kérdés, hogy különböző kultúrájú, történelmi

hagyományú országok képesek-e jogközösséget alkotni. Ez a kérdés minden bővítésnél felmerült, de legelősebben éppen a török EU-csatlakozásnál. A törökországi, iszlámot hangsúlyosabban képviselő politikai irányzat erősödése világnézeti szempontból ugyan is növelte az EU–Törökország közti különbséget, ami felveti a kérdést, hogy belátható időtávon belül létrehozható-e az elvekre is kiterjedő jogközösség. Eközben Európában erősödik az aggály, hogy a pusztán szabályokra kiterjedő jogközösség az EU egész területén megváltoztatja az EU arculatát, megbontja a korábban létrejött jogközösség egységét, vagy átértelmezi a szabályokat.

(Az európaiság fogalmában a kereszténység fontossága) Ahhoz, hogy megértsük a „keresztény Európa” vagy „multikulturális Európa” problémakörét, mely napjainkban erősödni látszik, fontos vizsgálnunk, hogy Európa számára rendkívül fontosak keresztény gyökerei.

Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa meglátása szerint Európa pusztán másodlagos értelemben földrajzi fogalom, Európa elsősorban egy kulturális és történeti eszme.²⁹

Az Európai Bizottság egykori elnöke, Romano Prodi a következőket mondta a téma kapcsán: „nem [...] kételkedhetünk abban, hogy a kereszténység hatalmas mértékben járult hozzá azon értékek, ideálok és remények létrehozásához, amelyek ma az európai kultúra részeit alkotják. Európa történelmének nincs értelme a kereszténység történelme nélkül, annak erejével és gyengéivel együtt.”³⁰

A kereszténység szerepe, helye Európában, s az EU-ban viták tárgyát képezi napjainkban is. Erre megfelelően rávilágított a sikertelen Európai Alkotmányszerződés ügye, amelynek kapcsán heves viták folytak arról, hogy annak Preambulumában a keresztény gyökerek legalább említés szintjén megjelenjenek-e. Ahogyan Király Miklós írja *Európa Keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés* című cikkében a Preambulum kapcsán felmerült vitákról, az Alkotmányos Szerződést megfogalmazó Konvent bizonyos tagjainak ellenállása, különösen Belgium, valamint Franciaország ellenkezése miatt maradt ki Európa keresztény gyökereinek említése a bevezetésből.³¹

A Katolikus Egyház *Ecclesia in Europa* kezdetű állásfoglalása is kiemeli a kereszténység jelentőségét Európa történetében: „Kétségtelen, hogy Európa bonyolult történelmében a kereszténység központi és meghatározó elem, mely a klasszikus örökség megbízható alapján erősödött meg, s különféle etnikai-kulturális hatások gazdagították a századok folyamán. A keresztény hit formálta a földrész kultúráját, és történelmével elválaszthatatlanul egybenőtt, olyannyira, hogy ez a történelem érthetlenné válna, ha figyelmen kívül hagynák azokat az eseményeket, melyek meghatározták kezdetben az evangelizáció nagy korszakát, majd azokat a hosszú évszázadokat, melyek során a kereszténység Kelet és Nyugat fájdalmas megoszlása ellenére az európaiak vallása lett. A modern és jelen korban is, amikor a keresztények közötti megoszlások s a kultúrának a hittől való elszakadása miatt a vallási egység fokozatosan megszűnt, a hitnek változatlanul igen fontos szerepe van.”³²

Az Európai Egyházak Konferenciája Egyház és Társadalom Bizottságának alapdokumentuma is foglalkozik Törökország EU-hoz csatlakozásának kérdésével és felmerült problémáival.³³ Az alapdokumentum is rögzíti, hogy a „keresztény (és más) vallási kisebbségek teljes jogi elismerésének kérdése és a vallási közösségek emberi jogainak tiszteletben tartása továbbra is megoldatlan probléma Törökországban”. Valamint felhívja a dokumentum a figyelmet arra is, hogy a csatlakozási folyamat során egyre inkább nyilvánvalóvá vált az, hogy a szekularizmus nem hozott létre mégsem olyan szinten elmélyült gyökeret a török társadalomban, mint azt sokan korábban gondolták,

és a vallási eszmék jelentős szerepet játszanak a török társadalomban és politikában, napjainkban is.³⁴ A dokumentumban is szó van arról, hogy a kultúra rendkívül fontos tényezője az integrációs folyamatoknak, az európai identitás és kultúra szorosan összefüggő fogalmak, éppen ezért a török csatlakozásnál is nagy figyelmet kell szentelni az identitás és kultúra vizsgálatának.

Az Európai Unió integrációtörténetében nem a török csatlakozás az első eset, amikor identitási gyökerű aggályok merültek fel. A görög és a keleti bővítéssel kapcsolatosan is megfogalmazódtak kulturális gyökerű aggályok. Oroszország felvétele kapcsán megfogalmazódott az is, hogy egy nagyhatalom felvétele az Európai Unióba felborítaná az Unió belső erőviszonyait és megváltoztatná a jellegét, mert a csatlakozó ország méretét tekintve túlságosan nagy, más kultúra hordozója és nagyhatalmi ambíciói vannak. Ezek az aggodalmak még inkább igazak a török csatlakozás esetén. Ezenkívül számos nemzetbiztonsági, etnikai és szociális probléma merül fel mindkettőnél, amelyeknek az európai jellegű megoldása rengeteg közös pénzt emésztene fel, és nem maradna másra jelentős forrás, ezért e szempontok is meghatározó jellegűek a csatlakozás mérlegelése kapcsán. Mindazonáltal kiemelt fontosságú a történeti múlt szerepe egy társadalom be rendezkedésében és identitásában, a szabályok érvényesülésében.

(Az Európa fogalom meghatározása török nézőpontból – Ahmet Davutoğlu nyomán) Az identitás kérdésének felmerülése kapcsán azonban nemcsak nyugati gondolkodókat szeretnék idézni. Ahmet Davutoğlu, egykori külügyminiszter, majd miniszterelnök 2001-ben megjelent könyvében a következőképpen fogalmazott: az EU főbb szereplői „már nem a 19. század monolitikus és homogén struktúráival rendelkeznek. Az így vagy úgy gyarmatosító múlttal rendelkező európai országok [...] egyre inkább egyfajta kozmopolita szociokulturális struktúrává változnak. Ezeknek az országoknak mindegyike azzal találkozik, hogy a volt gyarmataikról [...] emberek áramlanak [be], ami által ezek az országok új arcot öltenek. [...] A sokféleség [...] idővel azzal szembesíti [az érintett országokat], hogy az európai identitást sokkal rugalmasabb fogalomnak kell tekinteniük. A szembesülés valójában egész Európa számára a demokrácia és a pluralizmus vizsgálja lesz. [...] Ezért az EU Törökország tagságával kapcsolatos magatartása a sokkal mélyebbről kiinduló európai válság jövőjével kapcsolatos komoly támpontokat ad majd. Európa ezt a vizsgát előbb vagy utóbb kénytelen lesz átélni, és a saját történelmével még egyszer szembenézni.”³⁵

Ahmet Davutoğlu Stratégiai mélység című könyvében részletesen kifejti álláspontját a változó Európa-fogalom és Törökország kapcsolatát illetően.³⁶ Meglátása szerint, ha a földrajzi és a történelmi paramétereket vetjük vizsgálat alá, akkor Törökország az európai kontinens és történelem természetes részének tekintendő. Davutoğlu azt mondja, hogy sem Európa, sem Törökország földrajzi elhelyezkedését nem lehet meghatározni a másik területén végbement történelmi események megértése és elemzése hiányában.³⁷ Davutoğlu a következőket mondja ezzel kapcsolatosan: „Ahhoz, hogy Európa helyét meg tudjuk határozni Törökország közeli kontinentális térségi politikájában, elsősorban azt kell értelmeznünk, hogy milyen változáson ment át magának a kontinensnek a geopolitika meghatározása [...] Törökország és Európa kapcsolatai általában a Törökország–EU kapcsolatokra tagozódik. E megközelítési mód abból fakad, hogy a hidegháború időszakában Európát – a történelmi háttérrel és politikai struktúrával alapul véve – Nyugat-Európával azonosították, ami azonban a szomszédos kontinentális térség meghatározásához elégtelen volt. Törökország és az EU kapcsolatait, jóllehet ezek Törökország legalapvetőbb paraméterei az ország európai kontinensbeli helyzetét tekintve, nem szabad egyetlen meghatározó tényezőnek tekinteni. Törökország Európán

belüli helyzete az EU történelmi és földrajzi keretein túli tényezőket is rejt. [...] Európa Ázsiától különálló kontinensként való meghatározása sokkal inkább történelmi, politikai, mint földrajzi tényezőként tudható be.”³⁸

Davutoğlu meglátása szerint a 16. századot követő időkben, Európában egy olyan gazdasági, politikai és kulturális fejlődést lehetett megfigyelni, amelynek hatását a gyarmatosítás megnövelte, és amely Európa központi szerepét erősítette a 19. században. A 20. század első felében is még ez a tendencia volt tapasztalható, ami ugyanakkor növelte az Európán belül kialakult feszültséget, ami végül két világháború formájában nyilvánult meg. A II. világháborút követően a nemzetközi hatalmi egyensúly az USA és Szovjetunió előretörése, magát az Európa fogalmat is megváltoztatta. Ekkor Európát elsősorban Nyugat-Európával azonosították, míg a Varsói Szerződés kereteiben elhelyezkedő Közép- és Kelet-Európa egy általánosított Kelet-fogalom hatálya alá került, amelyet korábban Ázsia országaira értettek. Ebből is látható az Európa és Kelet fogalmainak jelentésében bekövetkezett változás. A szerző szerint e folyamatokra reagálva született meg az Európai Unió gondolata, melynek keretében az Európa-fogalmat abszolút Nyugat-Európával kapcsolták össze. Az EU- és a NATO-bővítési folyamatok azonban Európa határai tekintetében ismét kiterjesztő tendenciát mutattak Közép- és Kelet-Európa irányában, ennek következtében az Európa fogalom tágult.³⁹

Mindez Davutoğlu szerint oda vezetett, hogy „[...] az új politikai földrajz az Európa-fogalom nemzetközi felfogását is jelentős mértékben kiszélesítette, ami szükségessé tette az Európa kulturális, történelmi és politikai intézményrendszeréhez kötődő, sajátos definíciók újbóli áttekintését. Így ma Európa egy kontinens meghatározásának kényszerét éli meg, Törökország pedig egyike azon országoknak, amelyek e kényszer központjában találhatók. Törökországban Európát egyrészt az egyfajta európaizálódásnak tűnő nyugatosodással és modernizációs törekvésekkel azonosítják [...] másrészt a létező európai határokon belüli közeli kontinentális térségként határozzák meg. [...] Törökország minden, Nyugat-Európához kötődő kapcsolata csak a Kelet- és Közép-Európához fűződő kapcsolatával nyerhet értelmet és folytonosságot nyújtó földrajzi dimenziót.”⁴⁰

(A kultúrák válsága következett be napjainkban?) Az Európai Uniót gyakran érik kritikák azzal kapcsolatosan, hogy noha rendkívül erős gazdasági közösséggé érett az integrációs folyamatok eredményeként, azonban a közös európai identitást mégsem sikerült létrehozni. Jó példa erre a napjainkban is zajló brexit folyamata is, valamint a migráció kapcsán kialakuló multikulturalizmus elleni hangulat Európában. XVI. Benedek pápa felveti azt a lényeges problémát, hogy napjainkban „[...] a pluralista társadalmakban, ahol különféle vallási, kulturális és ideológiai irányzatok együttéléséről beszélhetünk, egyre inkább nehezebbé válik egy mindenki által elfogadott, etikai értékekből álló közös alapot biztosítani, amely értékek megfelelő alapot nyújthatnának magának a demokráciának.”⁴¹

XVI. Benedek pápa 2006 novemberében Törökországban tett látogatást. Recep Tayyip Erdoğan török miniszterelnök a repülőtéren várta a pápát, s rövid megbeszélést folytattak. A találkozót követően Erdoğan elmondta, hogy XVI. Benedek támogatásáról biztosította Törökország európai uniós csatlakozását. „Azt mondta, nem vagyunk politikusok, de azt kívánjuk, hogy Törökország váljon az EU tagjává” – mondta Erdoğan sajtóértekezletén, hozzátéve ehhez, hogy ő arra kérte az egyházfőt: támogassa az ország EU-csatlakozását.⁴²

2006. szeptember 27-én Strasbourgban az Európai Parlament kiadott egy állásfoglalást Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről [2006/2118(INI)], melyben a Parlament rögzítette azt is: reméli, hogy XVI. Benedek pápa törökországi látogatása

hozzájárul majd a keresztény és muzulmán világ közötti kultúra- és vallásközi párbeszéd megerősítéséhez.⁴³ Ebből is láthatjuk, hogy a pápa törökországi látogatását az Európai Parlament is örömmel fogadta, és nagy reményeket fűzött hozzá. Habár ez a látogatás 2006-ban történt, jól szemlélteti azt a folyamatot, amely napjainkban is napirendi téma. Ferenc pápa 2014-ben szintén ellátogatott Törökországba, ahol együtt imádkozott a 300 millió ortodox keresztény hívő szellemi vezetőjével az isztambuli Szent György-templomban.⁴⁴

XVI. Benedek pápa már első könyvében, a Benedek Európája a kultúrák válságában című könyvében is rámutatott a kultúrák fontosságára. Művében hangsúlyozta, hogy a mai világot szemlélve, fontos reflektálni a kereszténység helyzetére napjainkban, és ezzel együtt Európa alapjaira is. Európát keresztény kontinensként és az új tudományok kiindulópontjaként említi, annak ellenére, hogy a kereszténység nem Európából indult ki, így nem minősíthetjük európai vallásnak, de a kereszténység Európában nyerte el kulturális arculatát, ennek eredményeként különleges módon összefonódik Európával.⁴⁵

Könyvének megírásakor már zajlottak a viták az európai Alkotmány preambulumáról, Istenre és a keresztény gyökerekre hivatkozás kapcsán. A pápa azon az alapon is kritizálja a javasolt hivatkozások kihagyását, hogy azokat olyan történeti ténynek tekinti, amelyet komolyan senki nem tagadhat.⁴⁶ Továbbá azt mondja, hogy bár gyakran a muszlimokat hozzák fel érvként az Istenre, keresztény gyökerekre hivatkozás mellőzése mellett, meglátása szerint azonban a muszlimok nem a keresztény erkölcsi alapoktól érzik veszélyeztetve magukat, „hanem annak a szekularizált kultúrának a cinizmusától, mely megtagadja a tulajdon gyökereit”.⁴⁷

XVI. Benedek pápa szerint, amikor felmerül a kérdés, hogy ki válhat az európai közösség tagjává, Törökország esetén egy olyan kulturális környezetről beszélünk, melynek nincsenek keresztény gyökerei, hiszen az iszlám kultúra befolyása alatt áll. „Atatürk megpróbálta Törökországot laikus állammá formálni, amikor megkísérelte az Európa keresztény világában kiérlelt laicizmust átültetni muszlim talajba.”⁴⁸ Ennek kapcsán feltehetjük a kérdést arról, hogy lehetséges-e ez? Európa laikus és felvilágosult kultúrájának alapítói szerint csak ennek alapján lehet meghatározni Európa identitását, így minden állam, amely e követelményeknek megfelel, Európához tartozhat.⁴⁹ Azonban a pápa arról is ír, hogy nem tartja elképzelhetőnek azt, hogy azon értékek, melyeket mi általános érvényűnek ismerünk el, egyforma módon lennének megvalósíthatóak minden országban.⁵⁰

Hangsúlyozza azonban, hogy a mai világban megjelenő valódi szembenállás, nem a különböző vallási kultúrák között figyelhető meg, „hanem az embernek Istentől, az élet gyökereitől való alapvető emancipációja”, továbbá a nagy vallási kultúrák között mutatkozik meg. Ha a kultúrák összeütközésére sor kerül, az nem a nagy vallások, hanem a nagy történelmi kultúrák összeütközése lesz.⁵¹

(Zárszó) Meglátásom szerint nem szabad alulbecsülni a társadalmak vallási-kulturális meghatározottságát, a vallási tantételek közötti kibékíthetetlen ellentéteket. Tény, hogy az európai kultúra értelmezhetetlen a kereszténység nélkül; Európa keresztény gyökerei – a római jog, a görög filozófia, valamint a reformáció és a felvilágosodás hatása mellett – letagadhatatlan, meghatározó adottságként jelennek meg, és a kereszténység gondolatvilága és szemlélete máig jelentős befolyást gyakorol az európai kultúrára és identitásra éppúgy, mint a kontinens államainak politikai-közjogi rendszerére, dacára a nagymértékű szekularizációnak, és a kontinens elvallástalanodásának.

A 21. század kihívásait, mintha már előre látta volna Molnár Tamás is: „Veszély fenyegeti Európát: a soknemzetiségű és sokfajta kultúrával rendelkező identitás megszűnése a gazdasági érdekek sivatagának terjedése miatt, a szellemi értékeinek egyre erőszakosabb föld alá kényszerítése miatt.”⁵²

Meglátásom szerint Európa keresztény gyökereinek kérdése mindmáig nem került nyugvópontra, az Alkotmánytervezet elfogadásával és ezt követő elutasításával sem, ezért fontosnak tartom az „európaiság” fogalmának filozófiai gyökereivel és tartalmával napjainkban is foglalkozni. Molnár Tamás is kiemeli: „Európa, amelyet nem a saját filozófiája határoz meg, amely az atlanti ideológia mellé áll, elhagyja a történelmet, és mellékszereplő lesz egy másik történetben, amelyet mások írnak.”⁵³

Mivel Törökország és az EU kapcsolatában véleményem szerint a legnagyobb kihívás és a legnehezebben áthidalható probléma a vallási és kulturális különbségekből, az identitás különbségéből ered, éppen ezért ott kellene kezdeni a problémák vizsgálatát, és megoldást keresni. A vallási és kulturális különbségekre a megoldás a dialógus, a vallások és kultúrák között folytatott párbeszéd létrehozása.

Franz König bíboros felhívja a figyelmet arra, hogy minden dialógusnak az az előfeltétele, hogy közös értékek szolgáljanak alapul, és a felek a saját maguk meggyőződésének a feladása nélkül találkozzanak egymással. Meglátása szerint, ha az iszlám és a kereszténység között egy ilyen találkozást vizsgálunk meg, akkor látni fogjuk, hogy a közös alap nagyon is széleskörű. Mindkét vallás, a kereszténység és az iszlám is egyetemes vallás, mindkettő minden létező emberhez fordul, nemzetiséghez tartozástól függetlenül, mindenki számára felkínálja az üdvösséghez vezető utat. Mindkét vallás az egy Istent hirdeti.

Mindkét vallás azonban különböző, egymást kizáró kinyilatkoztatásra hivatkozik. A keresztényeknek Isten kinyilatkoztatása Krisztusban történt meg, és benne foglaltatik annak középpontja, ezzel szemben a muzulmánok számára a kinyilatkoztatás Mohamed próféta által és a Koránban történt írásba foglalással lezárult. Az iszlámban és a kereszténységben azonban közös, hogy az emberiség nagy részét híveiknek tudhatják és ezért a jövőben is fontos szerepet töltenek be a társadalomban.⁵⁴

JEGYZETEK

1 DR. KERTÉSNÉ DR. VÁRADI Szilvia: <i>Az Európai Unió bővítésének jogi aspektusai</i>, Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014, 41. 2 DR. KERTÉSNÉ: i. m. 70. 3 SÖYLEMEZOĞLU, Sitki Hasan: Chapter 23, Judiciary and fundamental rights; the engine for the reform process in Turkey; <i>Law & Justice Review</i>, Volume: V, Issue:1, June 2014, 71. 4 Kommentár, 2009/6. Molnár Tamás körül, 12. 5 Kommentár, 2009/6. Molnár Tamás körül, 13. 6 SÁGVÁRI Bence: Létezik-e Európai identitás? <i>Kisebbségkutatás</i>, 1999/1, http://epa.oszk.hu/00400/00462/00001/13.htm (2017. 10. 22.) 7 European Communities: Declaration on European Identity, <i>Bulletin of the European Communities</i>, December 1973, No. 12, 118–122. 8 DR.. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai	Unióhoz csatlakozásának jogi kihívásai, <i>Európai Jog</i>, 2016/2, 5. 9 MERKOVITY Norbert: Európai identitás. – A netpolgárok válasza egy nem létező fogalomra. In Szirmai Éva és Újvári Edit (szerk.): <i>Nemzetiségi – nemzeti – európai identitás</i> (Konferencia kiadvány), Az SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézetében november 12–13-án tartott konferencia előadásai, Szeged, 2009, http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf (2015. 12. 05.) 10 TUNGUL, Lucie: Can “the other” become “us”? European Identity and Turkey, <i>Contemporary European Studies</i>, 2/2013, 5–25. 11 Uo. 6–7. 12 Uo. 6–7. 13 Uo. 7. 14 Uo. 7.

- 15 Uo. 7–8.
 16 Uo. 8.
 17 Uo. 8.
 18 Uo. 8.
 19 Uo. 9.
 20 Uo. 9.
 21 Uo. 9.
 22 Uo. 9–10.
 23 Uo. 10.
 24 Uo. 11.
 25 Uo. 11.
 26 ROSTOVÁNYI Zsolt (2008): Az európai muszlim közösségek differenciáltsága. In *Stratégiai kutatások: Kutatási jelentések: A Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei 2007/2008*, MTA–Miniszterelnökségi Hivatal, Budapest, 2008, 127.
 27 *Islam Ísbirligi Teşkilati*, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0islam_%C4%B0%C5%9Fbirligi%C4%9Ffi_Te%C5%9Fkilat%C4%B1 (2017. 10. 03.)
 28 *9 Soruda Ekmeleddin İhsanoğlu*, <http://www.diken.com.tr/9-soruda-ekmeleddin-ihsanoglu/> (2017. 10. 03.)
 29 *Európa lelki alapjai tegnap, ma és holnap*. (Ratzinger Joseph bíboros beszéde. 2004. május 13. Pázmány Péter Katolikus Egyetem) Budapest: Universitas Cattolica del Sacro Cuore – Olasz Egyetemközi Központ, 2005.
 30 PRODI, Romano: Az intézmények Európája és a karizmák Európája együtt dolgoznak. (Beszéd a 2004-es stuttgarti ökumenikus találkozón), *Távlatok*, 2004/3, 320–325.
 31 KIRÁLY Miklós: Európa Keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés, *Iustum Aequum Salutare II.* 2006/3–4, 67–69.
 32 *Ecclesia in Europa. Az Egyház Európában – II.* János Pál pápa apostoli buzdítása az Egyházban élő Jézus Krisztusról mint a remény forrásáról Európa számára, 24. pont, www.uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=34 (2017. 10. 01.)
 33 DR. PRIEGER Adrienn: A „Keresztény Európa” gondolata az akadálya Törökország EU-csatlakozásának? – „Európának... lélekre is szüksége van.” *Glossa Iuridica*, IV. évf. (2018) 3–4. sz. 149–165.
 34 EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM BIZOTTSÁG: *Európai Integráció. Milyen integrációt szeretnénk? – Egyházak Európában, Európáért: témák és vitapontok*, www.ceceurope.org/wp-content/uploads/2015/07/Europai_Integracio_Milyen_integraciott_szeretnenk.pdf, (2017. 09. 27.), 17.
 35 Idézi: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Törökország és az Európai Unió – Érdekek és értékek hálójában. In BARANYI Tamás Péter – SZÁLKAI Kinga: *Újhold. – A török külpolitika útkeresése a 21. században*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016, 203.
 36 DR. PRIEGER: i. m. 149–165.
 37 DAVUTOĞLU, Ahmet: *Stratégiai Mélység – Törökország nemzetközi helyzete*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016, 186.
 38 Uo. 187.
 39 Uo. 188.
 40 Uo. 188–189.
 41 RATZINGER, Joseph: *Benedek Európája, a kultúrák válságában*, Budapest, Szent István Társulat, 2005, 61.
 42 *Apapa Ankarában hídként jellemezte Törökországot*. <https://mno.hu/kulfold/hidkent-jellemezte-torokorszagot-a-papa-ankaraban-479967> (2017. 10. 12.)
 43 *Az Európai Parlament állásfoglalása Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről* (2006/2118(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0381+0+DOC+XML+V0//HU> (2017. 10. 13.)
 44 *Búcsút int Ferenc pápa Törökországnak* http://hvg.hu/vilag/20141130_Bucsut_int_Ferenc_papa_Torokorszag (2017. 10. 13.)
 45 RATZINGER, Joseph: *Benedek Európája, a kultúrák válságában*, i. m. 32.
 46 Uo. 35
 47 Uo. 35–36.
 48 Uo. 39.
 49 Uo. 39.
 50 Uo. 41–42.
 51 Uo. 46.
 52 <http://www.magyar szemle.hu/cikk/MoIn%C3%A1r%20Tam%C3%A1s%20francia%20arc%C3%A9le#sdcndnote6anc>, *L'Europe entre parenthèses*. Paris, La Table Ronde, 1990.
 53 Uo.
 54 KÖNIG, Franz: *Sziklára épült ház*, Budapest, Szent István Társulat, 1994, 163–164.